

Budapestre vonatkozó újságcikkek

Szerző: *Sajó Sándor*

Cím: *Budapesti utcanevek*

Forrás: *Budapesti Hírlap*

Bp
(Hely)

1927. 1. 6.
(Idő)

(Köt. v. füz.) (Old)

Osztályozás

Tárgy

725.092.1

Hely

Idő

"1927"

Személy

Budapesti utcanevek.

Irta Sajó Sándor.

Egy-egy ráérő órámban szép fővárosunk nekem ismeretlen utcáit bolyongva nem egyszer bosszankodtam azon, hogy amikor az egyik utcából a másikba fordultam, nem tudhattam meg mindjárt, milyen nevű utcába kerültem, mert a sarkon nincs ott az utca nevét jelző tábla. Nem baj — gondoltam ilyenkor — bizonyosan ott lesz a szemközti sarkon, nézzük meg ott. Hát ott sincs. Nem is volt-e ott soha, vagy tatározáskor vették-e le s nem tették vissza, avagy cégtáblák takarják-e el, nem tudhatom. Elég az hozzá: nincs ott, pedig ott kellene lennie. Ez bizony már baj. Az én bajom most mégsem ez; én most az utcanevek lelkébe és furcsaságaiba akarok egy kissé belepillantani és belekötni.

Annak a nagy elvnek, hogy a hagyományok tisztelete s a haladás szelleme harmóniában legyen egymással, érvényesülnie kell még az utcák elnevezésében is. Más szóval: némely régi utcanevet éppen azért nem szabad újjácerézni, mivel hagyományosan régi, egy másikat viszont éppen azért kell újjáváltoztatni, mivel már nagyon is elavult. Hogy hol tilos és hol kívánatos a változás, annak megítéléséhez érzék kell, történelmi és nyelvészeti érzék; azt lehet mondani: az utcanevekben is a nemzeti génusznak kell megnyilvánulnia. Így pl. igen sokak szerint a történelmi érzék fogyatékoságára vall az a tény, hogy a budai ősi nevű Szarvas-teret Széchenyi Antal-terre keresztelték; viszont a magyar génusz örülhet neki, hogy a belvárosi Koronaherceg-utca Petőfi Sándor-utca lett, mert koronaherceg magyarul — sincsen, magyarul trónörökös van. Épp így: jól magyarul ma is nem főherceg Józsefről, hanem József főhercegről, József kir. hercegről beszélünk; a nyelv génusza szerint ezért mondjuk a Főherceg Sándor-utcat egyszerűen Sándor-utcának.

Hogy Budapest jobbparti kerületeinek Vár meg Tabán, meg Viziváros, továbbá Óbuda meg Újlak az elnevezései, ezt értem; de a balparti kerületek neveit bizony már kevésbé értem, hiszen azt sem tudom, ki volt az a Lipót meg Teréz, meg József, meg Ferenc, akinek egy-egy kerület a nevét viseli. Ezekben az elnevezésekben nem érzem a magyar génuszt, sokkal inkább a bécsi ízt. De nyugodjunk meg bennük — a hagyományok tiszteletével.

A két Duna-partot összekötő hidak neveit is értem; bizonyos azonban, hogy a Margit-híd neve történelmibb s a Lánchíd neve természetesebb, mint a Ferenc József-hídé s az Erzsébet-hidé. Áldott emlékü Erzsébet királynénk s boldogult Ferenc József király nevével sok földrajzi hely és sok intézmény van elnevezve. Helyes. Bizonyos azonban, hogy mostani nevénél inkább illelne a Ferenc József-hídnak pl. a Kelen-híd vagy Gellért-híd, az Erzsébet-hídnak pl. a Belvárosi-híd s méginkább a Lánchídnak a Széchenyi-híd vagy még helyesebben a Széchenyi hidja név. A Ferenc József-teret pedig, nemcsak a Lánchíd (Széchenyi hidja), hanem az Akadémia épülete s az előtte álló Széchenyi-szobor miatt is, inkább Széchenyi-teret volna az

illő neve.

Budapest utcanevei nagyjában öt csoportba oszthatók: 1. földrajzi, 2. természettudományi, 3. konkrét tárgyakat jelölő, esetleg helyivonatkozású, 4. személy- (kereszt-)neveket viselő, 5. kiváló egyének nevét viselő, mondjuk: történelmi csoportba. Az első csoportba tartoznak a földrajzi irányok szerint városokról vagy közeli községekről elnevezett utcák nevei, ilyenek: Bécsi-ut, Vöndör-utca, Budakeszi-ut, Győri-ut, Váci-ut, Kecskeméti-utca, Üllői-ut, Kerepesi-ut, Jászberényi-ut, Gyömrői-ut, Maglódi-ut, stb. A mai Kossuth Lajos-utcának is Hatvani-utca, a Rákóczi-utnak is Kerepesi-ut, a Vilmos császár-utnak is Váci-körút volt a neve. Azt mondják, volt régen Gödi-utca is, németül Göder-gasse; ebből lett — Göder-Götter-Götzen-változással s magyarra fordítással — a mai Bálvány-utca.

A második és harmadik csoportbeli utcanevek nagyon változatosak: van közöttük egyszerű és természetes, furcsa és erőszakolt egyaránt, sőt akad nevetséges és bosszantó is. Ime, a nagy tömegből csak úgy találomra kiemelve egy maroknyit: van itt állat, növény és ásvány; nevet ad egy-egy utcának apály és dagály, delez és villam, ágyu meg ütég és tüzer; bimbó, bogyó, csemete, levél, lomb, repkény, akácfa, fenyő, hárs és hársfa; cimbalom és cipő, csont; csónak, dereglye, evező, hajó; csuka, harcsa, süllő; gólya és kacska, medve meg mókus meg ürge, fém és fény, gömb, henger és iv; kagyló, kavics és korall; nap és hold és holdvilág; árpoda és óvoda, pipa és dohány, intézet és nőegylet, fűrész és véső, tavasz meg nyár meg tél (az Ősz már régen Szentkirályi-utca lett!), orvos és tudor, salétrom és só, sóház meg sórház, alkotmány és szövetség, röppentyű és személynök, stb., stb.

Látnivaló, hogy az utcák régi elnevezésében sokszor sem az izlés, sem a találékonyság nem érvényesült eléggé. Elvont főnevek általában nem valók utcák elnevezésére; Alkotmány-utca: ez talán még tűrhető, de Alkotás-utca: tűrhetetlenül bosszantó, semmitmondó, értelmetlen; épp így semmitmondóan színtelenek utcaneveik az ilyen nevek is: áldás, arasz, család, csend, elnök, figyelő, fillér, gyökér, ipar, kard, kerékpár, könyök, mozdony, pala, perc, szőnyeg, stb. Az utcánév lehetőleg konkrét fogalmat jelentsen, ne sértse az ép nyelvérzékét, legyen természetes és — hangulatos. Az utcák elnevezőinek tudniuk kell, hogy a szavak jelentésében és hangzásában *hangulati elem* is van s ily értelemben vannak pl. zordon és vidám, romantikus vagy komikus stb. szavak. Lehet pl. egy utca csap-utca (nóta is van róla!), de nem lehet cipő-utca; mint ahogy a betyárvilág romantikus hőse lehetett Bogár Imre (nóta is van róla!), *A falu rossz* szőlőpásztor lehetett Cserebogár Jóska; kevésbé lehetett volna emez pl. Svábbogár, amaz pl. Hüllő; lehet valaki s lehet egy utca is Szunyog, sőt Szunyogh, de nem lehet pl. Bolha. Ez a név: Kökény-utca, — hangulatos, ez a név: Könyök-utca — semmitmondón száraz; ilyen különbség van pl. Gólya-utca és Kacska-utca között is. A magyar nyelvgeniuszt illetően pedig pl. Naphegy-utca, Szépvölgy-utca: jó, de Örömvölgy-utca: tűrhetetlen; Tavasz-utca, Pácsi-utca: jó, de Tavaszmező-utca, Pácsi-utca: tűrhetetlenül rossz. Bosszantóan hangulattalan pl. a Légszesz-utca elnevezés is: már miért légszesz, mikor gázzal világítunk, gázgyárról beszélünk és gázszámlát fizetünk! Szegény fantáziára valló volna azonban a Gáz-utca név is.

Az utcanevek történelminek nevezhető csoportjába nem csupán a történelmi nagyságok nevei tartoznak; idesorozhatók az olyan régi nevek is, amilyen pl. a belvárosi Aranykő-utca, Régiposta-utca, Bátya-utca; az ilyeneknek szinte patinájuk van, kár is volna megváltoztatni őket. A történelmi csoportba sorozhatók a külföldi városokról tiszteletből elnevezett utcák nevei is. Az ily nevek s a földrajzi irányt jelölő magyar helységnevek között pedig, az én nyelvérzékeim szerint, különbség van. Az ily nevek: Váci-ut, Üllői-ut, Kerepesi-ut — irányt jelölnek vagy akartak valamikor jelölni; ellenben Berlinről, Párisról épp úgy neveztek el utcát, teret, mint ahogy pl. Barossról elneveztek. Ahogy tehát Baross-tér és Baross-utca van, éppen így volna helyesen Berlin-tér és Páris-utca, nem pedig Berlini-tér és Párisi-utca.

A történelmi csoportba tartozó nevek, a dolog természete szerint, egyre szaporodnak; hogy jutott a már föntebb említett Hatvani-utca, Kerepesi-ut, Váci-körut a földrajzi csoportból a történelmibe, így lett a Sugár-utból Andrássy-ut és hogy a példák nagy számából csak a legujabbakat s legismertebbeket említsük, így lett a Kigó-tér Apponyi-tér, a Fürdő-utca Gróf Tisza István-utca. A világháború idejében kissé talán tulságos mohósággal nevezték el a Váci-körutat Vilmos császárról, a Múzeum-körutat Mehmed szultánról, a Várház-körutat Ferdinánd bolgár királyról; a két utóbbi sehogyse *vette be* az új nevet; különösen a Múzeum-körut közszájon bizony csak Múzeum-körut maradt mindig s természetesen és jogosan az ma is. Ezzel a névvel is ott büszkélkedhetik a — történelmi csoportban.

Nem elég azonban utcákat kiváló férfiakról csak elnevezni; a közönségnek *meg is kell tanítani*, ki volt és mikor élt az a

kiválóság, akinek nevet az utca visel. E célra rövid és világos szövegezésű táblák szükségesek. Az Apponyi-téren épp mostanában avatták föl az ezt a célt szolgáló díszes márványtáblát, bár hiszen Apponyiról igazán mindenki tudja, ki ő; tájékoztató és nemzetnevelő célból annál szükségesebb ily jelzőtábla a mult nagy embereinek vagy bármily téren emlékeztetés szereplőinek nevét viselő utcák alkalmas pontján. A járókelők szívesen tanulnak ily táblákról. Ki tudja pl., miért Conti a Conti-utca? miért van pl. Szentey-utca? Az ember nem ér rá lexikonban keresgélmi ily tájékozódás céljából, nincs is mindenkinek lexikonja. A tudatlan járókelő bizonyára furcsának találja, miért *Kitaibel Pál*-utca egy utca neve; de ha pl. ez van róla a táblán: »Kitaibel Pál 1757-től 1817-ig élt, hazánk egyik legnagyobb és egész Európában híres növény-tudósa volt«, — a járókelő okul és megnyugszik. *Semmelweis-utca*: nem valami költői és magyar hangzású név biz ez; annál szükségesebb az oktató és megnyugtató magyarázat: »Semmelweis Ignác 1818-tól 1865-ig élt, híres orvos-tanár volt, a gyermekágyi láz legyőzésével anyák életének megmentője«. Ime még egy-két példa: »Akiről ez az utca el van nevezve: *Királyi Pál* (1821—1892) kiváló hírlapíró és képviselő volt, Budapest közéletének és magyarságának nagyjellemű és lelkes harcosa.« *Bátya-utca*: »Ennek az utcának azért Bátya-utca a neve, mert itt állott a régi Pestet vagyis a mai Belvárost körülvevő bátyafal egy része.« *Rottenbiller-utca*: »Ez az utca Rottenbiller Lipótról, Pest városa 1848-iki híres főpolgármesteréről van elnevezve.« — Az ily táblák megelevenítik a mult idők lelkét, tanítanak és érdeklődést keltenek, látbóbbá és önértetesebbé teszik a magyar lelket s hathatós tényezőül szegődnek a *nemzetnevelés* szolgálatába.